

Список використаних джерел

1. Бакли Р. Теория и практика тренинга. / Р. Бакли, Дж. Кейл. — СПб.: Питер, 2002 — 113 с.
2. Берн Э. Трансактный анализ в группе. / Э. Берн. — М.: Лабиринт, 1994. - 176 с.
3. Бишоп С. Тренинг ассертивности. / С. Бишоп. - СПб.: Питер, 2001. - 208 с.
4. Вачков И.В. Основы группового тренинга. / И.В. Вачков. — М.: Изд-во «Ось-89», 1999. — 138 с.
5. Каппони В. Как делать все по-своему, или Ассертивность — в жизнь. / В. Каппони, Т. Новак. - СПб.: Питер, 1995. - 186 с.
6. Кривцова С.В. Тренинг: навыки конструктивного взаимодействия с подростками. / С.В. Кривцова, Е.А. Мухаматулина. - М.: Генезис, 1997. - 192 с.
7. Словарь психолога-практика / [Сост. Головин С.Ю]. - Мн.: Харвест, 2001. - 168 с.
8. Стаут С. Управленческий тренинг / С. Стаут. - СПб.: Питер, 2002. — 280 с.

РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ СТАНУ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПОЧУТТІВ ОСОБИСТОСТІ

Скоромна М.В.

У статті розглянуто сутність поняття «культура почуттів», проаналізовано підходи різних науковців до її сутності, доведено необхідність її формування у майбутніх фахівців; розведено поняття «емоції» та «почуття», «емоційна культура» і «культура почуттів».

Ключові слова: культура, почуття, емоції, культура почуттів, емоційна культура.

РЕЗУЛЬТАТЫ АНАЛИЗА СОСТОЯНИЯ ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ КУЛЬТУРЫ ЧУВСТВ ЛИЧНОСТИ

М. В. Скоромная

В статье рассмотрена сущность понятия «культура чувств», проанализированы подходы разных ученых относительно ее сущности, доказана необходимость ее формирования у будущих специалистов; разведены понятия «эмоции» и «чувства», «эмоциональная культура» и «культура чувств».

Ключевые слова: культура, чувства, эмоции, культура чувств, эмоциональная культура.

RESULTS THE ANALYSIS OF THE PROBLEM OF FORMING THE CULTURE OF PERSONALITY'S FEELINGS

M. V. Skoromna

The article brings to light the essence of the concept “culture of feelings”, approaches of different scholars are analyzed, the necessity of its formation for future specialists is proved; the concepts «emotions»

and «sense», «emotional culture» and «culture of feelings» are differentiated.

Key words: *culture, sense, emotions, culture of feelings, emotional culture.*

Постановка проблеми. Сучасний етап життя України характеризується політичними, економічними, духовними змінами, пов'язаними з утвердженням державності і суверенітету. Соціальне оновлення суспільства передбачає активізацію духовного потенціалу народу. Процеси модернізації суспільства певною мірою зумовлюють зміни світогляду людини, її духовних орієнтацій. Характерними стають тенденції до руйнування цілісності людської душі, до дисбалансу її духовних почуттів, що призводить до знецінення суб'єктивних аспектів життя. З огляду на це, актуальним в умовах сьогодення є виховання культури почуттів особистості, оскільки без почуттів неможливо сформувати в неї ціннісні орієнтації, морально-естетичні ідеали.

Аналіз останніх публікацій. Проблема виховання культури почуттів багатоаспектна і багатогранна. До вирішення цієї проблеми постійно звертаються науковці. Так, культурологи і філософи (М.Бахтін, М.Бердяєв, Д.Лихачов, Г.Сковорода, В.Соловійов, П.Флоранський, П. Юркевич та ін.) зробили значний внесок у розробку методологічних засад виховання духовної культури особистості.

У роботах психологів (Б.Ананьєв, Л.Божович, В.Вілонас, Л.Виготський, І.Джидар'ян, Б.Додонов, Г.Костюк, О.Лук, О.Саннікова, Б.Теплов, О.Чебикін, П.Якобсон та ін.) аналізуються емоційні стани людини, подаються змістові характеристики емоцій і почуттів, підкреслюється важливість емоційної спрямованості особистості.

Формування культури почуттів цікавить і педагогів. Зокрема окремі її аспекти розглядали такі науковці, як І.Анненкова, Г.Ващенко, І.Вишенський, В.Гриньова, А.Дудолодова, М. Драгоманов, І.Могилей, Л.Нікіфорова, О.Попова, С. Русова, В. Сухомлинський, К.Ушинський тощо. Натомість сьогодні в педагогічній теорії відсутнє єдине визначення сутності і структури зазначеного феномена.

Мета статті полягає в аналізі підходів різних науковців до визначення сутності культури почуттів та необхідності її формування.

Основний виклад матеріалу. Зауважимо, що культура почуттів є невід'ємною частиною загальної культури особистості. У словникових джерелах культура тлумачиться як складне, міждисциплінарне, загальнометодологічне поняття, зміст якого характеризує історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, відображений у типах і формах організації життя і діяльності людей, у їхніх взаємовідносинах, а також у створених ними матеріальних і духовних цінностях [5, с. 486].

Н. Самсонова акцентує на тому, що культура – це універсальний спосіб діяльності людини з освоєння світу і виявлення своєї внутрішньої сутності, результатом цієї діяльності є сукупність створених і накопичених культурних багатств як особливої форми культурної реальності, що служить однією із головних основ усієї людської діяльності і людського буття [6].

З-поміж значної кількості визначень поняття «культура» В.Гриньова виокремлює такі основні положення: суть культури – гуманістична, людинот-

ворча, яка полягає в конкретизації загальнолюдських цінностей щодо кожної людини; продуктом і одночасно творцем культури є людина; головне джерело культури — діяльність людини; культура включає в себе способи і результати діяльності людини. Культура розглядається як механізм, що регламентує і регулює поведінку і діяльність людини, а сама людина є її носієм і ретранслятором, тобто культура — специфічно людський спосіб буття, який визначає весь спектр практичної та духовної активності людини, її можливої взаємодії з навколишнім світом і собою [3].

Важливою складовою загальнолюдської культури є культура почуттів. Зауважимо, що ще з часів античної філософії висловлюється думка про емоції, як важливу умову поведінки людини, проте античні філософи не виділяли емоції та почуття в окрему галузь, а об'єднували їх з пізнавальними процесами.

Психологи В.Вілюнас, Б.Додонов, К.Ізард, А.Запорожець, О.Лук, П.Симонов підкреслюють, що при всій важливості інтелектуального осягнення та освоєння світу, у тому числі розкриття об'єктивної сутності добра і зла, саме емоції та почуття визначають головну лінію людської поведінки.

Почуття ? складне утворення особистості. Воно є вираженням її потреб, інтересів, мотивів поведінки, сукупністю ставлення людини до світу, інших людей. Тому виховання почуттів пов'язане з розвитком особистості в цілому, її загальнокультурної спрямованості. Почуття є продуктом життєвого, суспільного досвіду особистості, її спілкування і виховання. Почуття людини різнобічні за характером, структурою та психологічними механізмами. Деякі з них ? первинні ? зближують людину з твариною, інші ? специфічно людські.

Зазначимо, що деякі науковці (К.Корнілов, Б.Теплов та ін.) ототожнюють терміни «емоція» і «почуття»; інші науковці (Л.Виготський, П.Симонов) уживають терміни «емоція» і «почуття» окремо; П.Якобсон, А.Ковальов, В.Мясищев, О.Лук чітко відрізняють емоції і почуття як самостійні психічні явища.

У психологічному словнику «емоції» (від лат. Emoveo ? хвилюю) визначаються як психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвої суті явищ і ситуацій, що зумовлені ставленням їх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта. Будучи суб'єктивною формою вираження потреб, емоції передують діяльності щодо їх задоволення, спонукаючи та спрямовуючи її.

Досить ґрунтовно проблема емоції була розглянута К.Ізардом, який урховує три основні компоненти: переживання, або усвідомлене відчуття емоції; процеси, що відбуваються в нервовій, ендокринній та інших системах організму; міміка, виразні комплекси емоцій, які позначаються на обличчі [1].

На думку В.Вілюнаса, почуття є провідними, емоційно-смісловими утвореннями особистості. За визначенням А.Ковальова, почуття відбивають ставлення людини до різних аспектів дійсності, її життєву позицію. Почуття проявляються в емоційних реакціях, переживаннях, в оцінках, поведінці. Почуття, зазначає Т.Антоненко, ? це суб'єктивне, глибоко особистісне вираження ставлення людини до світу природи, світу речей і світу людей. До вищих належать інтелектуальні, моральні, естетичні почуття, що відповідає суті людської духовності, істині, добру, красі, основою яких є любов [1].

Ми цілком згодні з твердженням науковців (В.Поліщук, С.Рубинштейн, О.Саннікова), що емоції є проявом почуттів. Причому емоції, продовжують учені, будучи дуже тісно поєднаними з більшістю психічних функцій, впливають не лише на особистісні переживання, але й на діяльність, визначаючи внутрішній світ та вчинки людини. І саме тому, виховуючи особистість, слід зважати на складність механізму поєднання знань та почуттів.

П.Якобсон під вихованням почуттів розуміє зміну емоційної сфери під впливом навмисних діянь. Спочатку, на думку науковця, передбачається виникнення нового переживання, яке в подальшому повинно перетворитись у відносно стійке ставлення до визначеного кола явищ. Людина з розвинутою культурою почуттів, на думку науковця, повинна відрізнятись багатобічним відгуком на всі впливи світу, спонуканням морального характеру, здібністю до співпереживання та відповідальністю за свої відчуття та свою поведінку.

Відтак, емоції та почуття відіграють важливу роль у становленні особистості. З огляду на зазначене, важливим завданням навчальних закладів є формування культури почуттів особистості майбутніх фахівців. Культура почуттів – це рівень розвитку, уміння особистості керувати своїми психічними станами, емоційними ставленнями до довколишньої дійсності. Культура почуттів виявляється в адекватності емоційних реакцій на комунікативні ситуації, умінні відповідно реагувати на них, виявляти вмотивований емоційний резонанс, співпереживання. На необхідності виховання культури почуттів наголошував видатний педагог Я.Коменський, який виділяв навчання мудрості, що робить нас піднесеними, мужніми і великодушними. У школах «майстернях людей» повинні виховуватися моральність і благочестя, поміркованість, мудрість, любов'язність.

Головним у культурі почуттів, на нашу думку, є їх змістове наповнення, тобто доброзичливе ставлення до оточення, зацікавлене і відверте співпереживання. Ми поділяємо думку Т.Шевчук, що культура почуттів – це рівень духовного розвитку емоційної грамотності людини, її здатність до витонченого сприйняття світу через розуміння краси у природі, людях, здобутках творчості [8].

Особливу увагу формуванню культури почуттів приділяв видатний вітчизняний педагог В.Сухомлинський. Зокрема він зазначав, що для виховання гармонійно розвинутої особистості необхідно, по-перше, у процесі виховання створювати емоційні ситуації; опиратися на джерела добрих почуттів дітей; долати емоційну «товстошкірість».

Культура почуттів передбачає удосконалення емоційного розвитку людини. Почуття захоплює всю особистість у цілому, тому виховання культури почуттів передбачає зміну настанов особистості, її ставлення до внутрішнього світу, формування загальнокультурної спрямованості.

До структури культури почуттів, на думку вчених (Ф.Баррон, А.Маслоу, Г.Олпорт та ін.) входять розвиненість сенсорної культури, чуйність, інтелігентність (життя заради цілей загальнолюдського благополуччя). Значущими для людини серед духовних почуттів є почуття любові, співчуття, совісті. Гуманістична сутність виховання, зауважує Т.Антоненко, ґрунтується на культурі почуттів особистості, в якій сконцентрована вся різноманітність людських стосунків з довколишнім світом, на усвідомленні значущості людини в

цьому світі, творчого потенціалу особистості, різних проявів соціокультурної поведінки. Культура почуттів, продовжує автор, є відбиттям духовної культури особистості, своєрідним камертоном інтелігентності, духовності. Культура почуттів, продовжує автор, ? це духовно-ціннісна властивість особистості, що інтегрує її сенсорну розвиненість, високий рівень самосвідомості, творчу діяльність і соціокультурну поведінку відповідно до ідеалів істини, добра й краси [1].

О. Лук, вивчаючи проблему емоцій особистості, акцентує на тому, що культура почуттів включає в себе багатство та різноманітність переживань, умінь управляти почуттями, поважати почуття інших людей, співчувати їм. Учений доходить висновку, що чим різноманітніший власний емоційний досвід, тим легше уявити, зрозуміти душевний стан іншого і навіть «увійти в нього». Науковець зазначає, що це і є «справжнім критерієм культури почуттів». До критеріїв цієї культури дослідник також відносить здатність управляти своїми почуттями: Зокрема, він наголошує, що «опанування свого обурення – справжній вияв високої культури почуттів» [4, с. 173].

Проблеми культури почуттів особистості також присвячені дослідження В. Толстих. Він зазначає, що «в культурі виявлення почуттів, яка дає змогу робити висновок про вихованість людини, знаходить явне вираження ідейний і моральний зв'язок особистості із суспільством, з іншими людьми» [7, с. 14].

За Н. Криловою, культура почуттів відбиває розвиток і гуманістичну спрямованість емоційної сфери особистості, визначає емоційну насиченість її поведінки й діяльності. Цікавим є також підхід В. Бачиніна, який наголошує на тому, що: культура почуттів виявляється не тільки в емоційній відкритості, доброзичливій прихильності до інших людей і готовності взяти участь у їхній долі, а й у здатності негативно реагувати на будь-які прояви зла та несправедливості [2]. Отже, як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, почуття й емоції є невід'ємними складовими духовної культури особистості, її емоційної сфери. На нашу думку, в умовах сьогодення школярів необхідно вчити не тільки емоційно сприймати довколишній світ, не бути байдужими до подій, які в ньому відбуваються, а й правильно виражати свої почуття. Відтак, формування культури почуттів у майбутніх громадян нашої держави є важливим завданням загальноосвітніх навчальних закладів.

Підеумовуючи доходимо **висновку**, що культура почуттів відіграє значну роль у становленні особистості, формуванні її загальної культури. Зауважимо, що розпочинати цей процес необхідно ще в загальноосвітній школі, а, відтак, необхідно готувати майбутніх учителів до здійснення цієї цілеспрямованої діяльності. З огляду на зазначене, **перспектива подальших досліджень** полягає у визначенні ролі культури почуттів у професійній діяльності вчителя та шляхів її формування під час навчання у вищому педагогічному навчальному закладі.

Література

1. Антоненко Т.Л. Виховання у підлітків культури почуттів засобами мистецтва: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спеціальність 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Т.Л.Антоненко. – Харків, 1994. - 20 с.

2. Бачинин В.А. Духовная культура личности: философский очерк / В.А. Бачинин. — М. : Политиздат, 1986. — 111 с.

3. Гриньова В. Аксіологічний підхід до проблеми педагогічної культури майбутнього вчителя / В.Гриньова // Шлях освіти. — 2002. №2. — С. 2-6.

4. Лук А.Н. Эмоции и личность / А.Н. Лук. — М. : Знание, 1982. — 175 с.

5. Российская педагогическая энциклопедия. — М. : Энциклопедия, 2001. — 842 с.

6. Самсонова Н.В. Конфликтологическая культура специалиста и технология ее формирования в системе вузовского образования: [монографія] / Н.В.Самсонова. — Калининград: Изд-во КГУ, 2002. — 308 с.

7. Толстых В. Воспитание чувств / В. Толстых. — М. : Искусство, 1968. — 256 с.

8. Шевчук Т. О. Культура почуттів викладача як важливий фактор виховання студентів. ? http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2005_8_2/doc_pdf/shevchuk.pdf.

СТАНОВЛЕННЯ АВТОРСЬКИХ ШКІЛ–ГОСПОДАРСТВ В УКРАЇНІ (XIX – ПОЧАТОК XX СТ.) ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 37(477)

Ковальова Н.О.

В статті досліджується діяльність авторських шкіл-господарств, що діяли на території України в XIX – на початку XX ст. Аналізуються особливості діяльності шкіл-господарств, розглядаються основні педагогічні ідеї фундаторів, практичний досвід та діяльність цих навчальних закладів.

Ключові слова: школа-господарство, просвітництво, навчання, виховання, професійна освіта, трудове виховання.

СТАНОВЛЕНИЕ АВТОРСКИХ ШКОЛ-ХОЗЯЙСТВ В УКРАИНЕ (XIX – НАЧАЛО XX В.) И ОСОБЕННОСТИ ИХ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Н. Ковалёва

В статье исследуется деятельность авторских школ-хозяйств, которые действовали на территории Украины в XIX – в начале XX ст. Анализируются особенности деятельности школ-хозяйств, рассматриваются основные педагогические идеи и достижения основателей учебных заведений.

Ключевые слова: школа-хозяйство, просвещение, обучение, воспитание, профессиональное образование, трудовое воспитание.

FORMATION OF AUTHOR“S SCHOOLS-ECONOMIES IN UKRAINE (19 – BEGINNING OF 20TH CENTURY) AND FEATURES OF THEIR ACTIVITY

N. Kovalyova.

Activity of author“s schools-economies which acted on the territory of Ukraine in 19– at the beginning of the 20th century is investigated in the article The features of activity of schools-economies are analyzed,